



İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

# GÜNEY-DOĞU AVRUPA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

12

1982 - 1998

*Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı*

İSTANBUL 1998

## BALKAN VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞLARI ARASINDAKİ DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİ RUSYA İLİŞKİLERİ

Sabahattin ÖZEL\*

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti Balkan Savaşı sonrasında siyasi yalnızlığına son verebilmek amacıyla ittifak arayışlarına girmiş, ancak gerek Avrupa'nın büyük devletleri, gerekse Balkan ülkeleri nezdindeki girişimlerinden olumlu bir sonuç alamamıştı. Bunun üzerine uzun süredir Avrupa'da kendisine en yakın gördüğü Almanya'ya biraz daha yaklaşmış, başka bir tercih imkanı olmadığından onunla ittifak yapmayı yeğlemiştir. Biz bu makalemizde Osmanlı Devleti'nin Rusya'yla ittifak yapma çabaları ve ele aldığımız dönemde iki ülke ilişkileri üzerinde duracağız. Bu çerçevede özellikle aynı dönemde kurulmuş Osmanlı-Rus Cemiyeti'ni ilk defa ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacak, Talat Bey başkanlığındaki bir heyetin Livadia'daki Çar II. Nikola'yı ziyaretine<sup>1</sup> ve siyasi temaslarına yer vereceğiz.

Rusya Hariciye Nâzırı S. Sazonov 16 Ekim 1913'te Paris'te *Le Temps* Gazetesi'ne verdiği demecinde Osmanlı Devleti hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmişti: "Osmanlı İmparatorluğunun esasât-ı hazıra dairesinde hayat-ı daimesini ve terakkisini teshil hususunda arzumuz kuvvetlidir. Türkiye'ye

\* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

<sup>1</sup> Rus çarları XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaz tatillerini Karadeniz kıyısında Yalta yakınlarındaki Livadia'da geçirirlerdi. Osmanlı Padişahları bu vesileyle çarlara zaman zaman hem nezaket gereği olarak, hem de iki devleti ilgilendiren sorunlar hakkında görüş alışverişinde bulunmak üzere heyetler göndermişlerdir. Bunlardan tespit edilmiş ziyaretler 1867, 1879, 1886, 1887, 1891, 1898, 1900, 1903, 1911, 1914 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Mahir Aydın, "Livadia Sefâretleri ve Sefâretnameleri", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XIV, sayı 18'den ayrı basım, Ankara 1992; Çar II. Nikola ve Çariçenin her yıl, hatta bazen ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere yılda iki kez tekrarladığı Livadia ikâmetlerinin bir sebebi de tek oğullarının sağlığıyla ilgiliydi. Buradaki istirahat ve deniz yoluyla getirilen çamurla velihta yaptırılan çamur banyosu ona iyi gelmekteydi. Çar ailesi bu amaçla 1914 ilkbaharında Livadia'da iki ay kadar kalmıştı. Bkz. *Les Années Fatales, Souvenirs De S. Sazanov*, Paris 1927, s. 141.

komşu olan Rusya bir şey arzu eder. Türkiye'de zuhur edebilecek itişaşatın kendi mülkünde tesirine maruz kalmamak. Aşıkâr olan bu hiss-i arzumuz Asya-i Türkî'de Türk menafının hüsn-i idare edilmesi arzusuyla müterâfıktır..."<sup>2</sup> Yine *Le Temps*'ın Petersburg muhabirinin bildirdiğine göre aynı günlerde Türk ve Rus hükümetleri arasında görüşmeler cereyan etmekteydi. Elé alınan konular iki devlet arasında 1900 yılında Ermenilerle meskun vilayetlere dair yapılan anlaşma, Ermeni islâhâtı ve bazı iktisâdi meselelerden oluşuyordu<sup>3</sup>.

Rusya 1900 anlaşmasının açık hükümler taşımadığı gerekçesiyle yeniden incelenmesini istemişti. Ruslar, Fransızların o havalide birtakım demiryolu imtiyazları elde etmeleri sebebiyle kendi durumlarına açıklık kazandırmak istemişlerdi. Bu konudaki yeni taslağa göre Rusya'nın sözkonusu havalide demiryolu imtiyazı ve inşası için tercih hakkı olacak, Türkiye'nin bu gibi imtiyazlar verebilmesi için Rus Hükümetiyle uyuşması gerekecekti. Rusya'nın ayrıca yeni hatlar üzerinde teftiş hakkı olacak ve aynı zamanda mâli katılımı da sağlanacaktı. Görüşülmekte olan iktisâdi meselelere gelince, Duyûn-ı Umumiye-i Osmaniye İdaresi'nin tetkiki, Memâlik-i Osmaniye'de Rus ticaretinin, özellikle petrol ticaretinin sağlanması bunların başlıcalarıydı. *Daily Telegraphe* Gazetesi'nin Ekim ayı sonlarındaki bir haberine göre Türkiye adına Cavit Bey ile Rus Büyükelçisi Michel De Giers arasında sürdürülen bu görüşmeler bir anlaşmayla sonuçlanmıştı ve Petersburg'dan onay emri gelir gelmez taraflarca imzalanacaktı. Buna göre Rusya, daha önce Fransa'yla yapılan anlaşmaya uygun olarak % 4 gümrük resmi mutazammını, Rusya tebasının patent vergisiyle mükellefiyetini, ispirto, oyun kağıdı, sigara kağıdı inhisarları esasını kabul etmişti. Rusya, Karadeniz tarafındaki demiryolları meselesinde 1900 yılında Sultan Abdülhamit'le yaptığı mukaveleye dayanmak istemişti. Anlaşma gereğince Rusya Kafkasya'ya göç etmiş Ermenilerin tekrar Türkiye'ye göç etmelerine izin vermeyecekti. Türkiye, Karadeniz sahilleriyle, Doğu Anadolu'daki demiryolu imtiyazlarını sadece Rus sermayedarlarına verebilecekti. Buna dair bir anlaşma yapılmak suretiyle Karadeniz sahillerindeki demiryollarının Fransız sermayedarlarınca inşa edilmesi için Rusya'nın onayı alınmıştı. Ancak inşa edilecek hatların Erzurum'a kadar uzatılmaması şart koşulmuştu. Erzurum'dan belirli bir mesafede olarak belirlenecek hattın doğusu 1900 mukavelenâmesi hükümlerine tabi olacaktı<sup>4</sup>.

Aynı günlerde Moskova'da yayınlanmakta olan *Golos Moskovi* Gazetesi bir yorumunda Balkan Savaşı sonrasındaki Osmanlı-Rus ilişkileri üzerinde durmuş, Üçlü İtilâfın, özellikle Rusya'nın Bâbîâli ile bir ittifak

<sup>2</sup> *Tanin* Gazetesi, 18 Ekim 1913, 1732.

<sup>3</sup> *Tanin*, 23 Ekim 1913, 1737.

<sup>4</sup> *Tanin*, 28 Ekim 1913, 1742.

yapmasının gereğine işaret etmişti<sup>5</sup>. Yorumda Rusya'nın Boğazlar meselesinden dolayı 200 yıldır Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir düşmanlık gösterdiği, fakat Balkan Savaşı'nın iki devletin menfaatlerinde hiçbir çelişki bırakmaması sebebiyle artık Rus-Türk düşmanlığının sona ermesi gerektiği ifade edilmiş ve Osmanlı Devleti Üçlü İtilâf'a katılmaya çağırılmıştı. Çünkü Üçlü İttifak'a sadık bir Türkiye'nin durumu pek güç olacak, Karadeniz'den Rus, Akdeniz'den İngiliz ve Fransız donanmalarıyla, karadan yine aynı ülkelerin kara kuvvetleriyle çevrilmiş Türkiye'nin bir savaşta başarı şansı olmayacaktı. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin ancak Fransız piyasasından sağlayabileceği istikraz meselesini de gözönüne alması gerekirdi. Gazete aynı zamanda Üçlü İtilâf'ın, özellikle Rusya'nın da Babıâli ile İttifak yapmasının gereğine işaret ederek bunun sağlayacağı avantajları şöyle belirtmişti: Osmanlı Devleti İtilaf donanmasının gücünü arttırabilir, Rusya da o yönden bir korkusu kalmayacağından Kafkasya'daki askerini çekebilirdi. Ayrıca Boğazların açılmasıyla müttefik ve Rus donanmalarının irtibatı sağlanabilirdi.

Diğer taraftan yorumda Sazonov'un Almanya'daki bir beyanatına da yer verilmişti. Buna göre Almanya'nın Osmanlı Asyası'ndaki siyaseti Alman Başvekili'nin 2 Aralık 1912'deki nutkunda tamamen açıklanmış, bunda bir değişiklik olmamıştı. Almanya, Osmanlı Devleti'nin bir âmil-i iktisadi ve siyasi olarak yaşayabilmesi için kendisine yardım edecek, özellikle Osmanlı Asyası statükosunun değiştirilmesi aleyhinde müdahalelerde bulunacaktı. Bununla beraber Almanya'nın bu durumu doğu vilayetlerinde ıslâhât yapılması için nasihatta bulunmasına engel değildi. Son aylarda ortaya çıkan güçlüklerle Rusya ile Almanya arasında bu mesele hakkındaki anlaşmazlık da dahildi. Gazete Sazonov'un bu siyasi girişimini memnurlukla karşıladığını belirttikten sonra, bu şartlarda Osmanlı Devleti'nin de basiretli bir siyaset takip edeceğini, özellikle doğu illerinde asayiş ve düzeni sağlamakta istekli olacağını yazmış ve şöyle devam etmişti. Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'la yaptığı barışta kazandığı ün Bâbîâli'nin bu gibi kararları almasını kolaylaştıracağı gibi, esasen görünürdeki belirtiler yanılmıyorsa İstanbul'da bu hususta güçlü bir eğilim de mevcuttu. Bâbîâli'nin Düvel-i Muazzama'nın muhalefetini ortadan kaldıracak böyle bir programı kabul etmesi her şeyden önce kendisine güç kazandıracaktı.

İstanbul'daki resmi çevrelerin Sazonov'un beyanatu ve diğer hususlar karşısında yaptıkları açıklama özetle şöyleydi:

Daha önce Rus elçiliğinin baştercümanı doğu vilayetlerindeki ıslâhâta dair bir lâyiha düzenlemiş, buna karşılık Osmanlı Hükümeti de bütün Memâlik-i Osmaniye'de uygulanmak üzere başka bir lâyiha hazırlamıştı.

<sup>5</sup> *Tanin*, 2 Kasım 1913, 1747.

Ayrıca diğer elçiliklerin tercümanları da bazı önerilerde bulunmuşlardı. Daha sonra her iki lâyiha Osmanlı Hükümeti ve bütün baştercümanlardan oluşturulan bir komisyon tarafından ele alınmıştı. Kesin kararın İstanbul'da toplanacak bir elçiler konferansında verilmesi sözkonusuydu. Fakat bazı elçilerin yokluğundan dolayı konferansın toplanabilmesine ihtimal verilmemekteydi. Meselâ Avusturya elçisi Marki Pallavici'nin 10 Teşrinisâni'den önce İstanbul'a dönmesi beklenmiyordu. Osmanlı Devleti ıslâhata önem vermekle beraber, ortak bir plenin tüm ülkeyi kapsamasını istiyordu. Sazonov, Almanya'yla Rusya arasında görüş birliği olduğunu söylediğinde Almanya'nın Üçlü İttifak'ın, Rusya'nın da Üçlü İtilaf'ın Türkiye'deki en menfaatdar devletleri olmaları açısından ıslahat meselesinde bütün Avrupa'yı temsil ettiklerini belirtmişti.

Demiryolu konusunda Fransa-Rusya anlaşmasına gelince, bu 1900 yılı mukavelesiyle doğu vilayetlerinde demiryolu inşası için Rusya'ya bahsedilen hukuka ait bir meseleydi. Ancak bu mukavele artık geçerliliğini kaybetmişti. Şimdi iş Rusya'nın istekleriyle, Türkiye'nin ihtiyaçlarını bağdaştıracak bir çözüm bulmaya kalmıştı. Rusya, Fransa'nın rızasıyla kendi sınırına kadar uzanacak demiryollarına bitişecek hatlar inşası için çaba harcıyordu.

1914 yılı Mart'ında Osmanlı-Rus ilişkilerindeki en kayda değer gelişme "Osmanlı-Rus Cemiyeti"nin kurulması olmuştu. Türklerle Ruslar arasında fikri, iktisadi ve siyasi bir yakınlık oluşturmak amacıyla Türk ve Rus üyelerin birlikte kurdukları cemiyetin başında ayân üyesi ve eski Mâliye Nâzırı Nail Bey bulunuyordu. Osmanlı-Rus Cemiyeti ilk genel kurulunu 24 Mart 1914'te Meclis-i Mebusan binasında gerçekleştirmişti. Nail Bey'in katılmadığı toplantıya eski Atina elçisi Ahmet Muhtar Bey başkanlık etmişti<sup>6</sup>. Cemiyetin kurucu Türk üyelerinin adları şöyleydi: ayân üyesi Nail Bey, Şurâ-i Devlet-i Tanzimat Reisi Mahmut Esat Efendi, Atina eski elçisi Ahmet Muhtar Bey, ayân üyelerinden Hüseyin Hüsnü Paşa, İstanbul mebusu Hüseyin Cahit Bey, İstanbul mebusu Ahmet Nesimi Bey, İstanbul mebusu İsmet Bey, İstanbul mebusu Salah Cimcoz Bey, Konya mebusu Şeref Bey, Fuat Hulusi Bey, Osmanlı Telgraf Ajansı Müdürü ve imtiyaz sahibi Erzurum mebusu Hüseyin Tosun Bey, *İkdâm* Gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Bey<sup>7</sup>.

Cemiyet'in kurucu Rus üyeleri ise şu isimlerden oluşmaktaydı: Rusya General konsolosu Şebunin, Rus elçiliği başkatibi Fon Vizin, Rus elçiliği baştercümanı Doholka, Rus konsolosluğu katiplerinden Bulatof, Rus vapur şirketi genel müdürü Çernogorçeviç, Rus Ticaret Bankası Müdürü Peçenef,

<sup>6</sup> *İkdâm* Gazetesi, 25 Mart 1914, s. 6138.

<sup>7</sup> Akdes Nimet Kurat'ın vermiş olduğu listede Konya mebusu Şeref Bey'in adı geçmemekte, onun yerine Namık adına yer verilmektedir. Ayrıca Hüseyin Hüsnü Paşa adı Hüseyin Hilmi Paşa olarak geçmektedir. Bkz. *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970, s. 216.

Nobel Biraderler Şirketi Genel Müdürü Margolis, Rus eski eserler mektebi müdürü Pançenko, Novoye Vremya Gazetesi İstanbul muhabiri Maçkof, *Russkoye Slovo* Gazetesi muhabiri Çernogoçeviç, Rus telgraf ajansı İstanbul muhabiri Pançevisky, banker Mavrokordato, Rus elçiliği tercümanlarından Maksimof<sup>8</sup>.

Genelkurulda önce üyeler birbirleriyle tanıştırmışlar, daha sonra görüşmelere geçmişti. İlk olarak Ahmet Muhtar Bey şu konuşmayı yapmıştı:

“Efendiler, Bu cemiyetin riyasetini ifa hususunda vaki olan teklifinizi kabul ile müfthirim. Çünkü eminim ki cemiyetin esas teşekkülünden maksut olan Osmanlı-Rus mukarenetinin saha-i imkana çıkması terakkiyat-ı Osmaniye’ye hadim esbab-ı mühimmeden ma’duttur. Evet efendiler, bu teşebbüste güzel ve necip bir gaye mündemiçtir. Bu hususta temin-i muvafakkiyet için evvela iki memleket dahilinde tarafeyn hakkında mevcut bulunan bir takım efkâr-ı batılâyı bertaraf ve izale etmeliğimiz icabeder.

Sâniyen memleketeyn beynindeki mübadelatın tezyidine pek çok çalışmalıyız. Umran ve servetin milletler için yegane bir menba-ı kuvvet ve saadet olarak tanındığı bu devirde revâbit-ı ticariye devletler arasında vifak ve amizişin idamesine en ziyade yardım edecek avâmildendir. Şurasını da ilave etmekten kendimi alamıyorum ki Türkiye’nin kudret-i iştirâiyesini tezyit etmesinden Rusya Hükümeti komşu olmak itibariyle bir istifade-i hususiye temin etmiş olacaktır. Türkiye’nin istiklâl-i iktisadisinin iadesi zımnında teşebbüste bulunmak, bundan dolayı Rusya için pek ziyade mucib-i istifadedir. Türkiye istiklâl-i iktisadiyeye nail olmadıkça kendisinin terakkiyat-ı maddiyesi hâh ve nahâh pek mahdut ve atıl bir dairede kalacaktır.

Sâlisen iki milleti yekdiğerine daha ziyade tanıtmaya çalışmalıyız. Zaten iki millet arasındaki nikât-ı müşâbehet pek çoktur. İki millet bu hakikate muttali oldukça yekdiğerini daha ziyade seveceklerdir.

İşte efendiler, cemiyetimiz matlup olan maksada vusul için yekdiğere mulasık olan bu üç yolu takip etmelidir. Bu yolların her yerinde muvaffak olmak için matbuatın, kitapların, konferansların fevaidinde ne derecelerde istifade etmek lazım geleceğini söylemek zaittir. Bu cemiyetin Osmanlı şubesi namına dermeyan ettiğim şu mütalaatın suret-i teşekkülü azim ve metanetle teşrik-i mesai edileceğine bir zâman-ı kavi olan Rus şubesinde mazhar-ı tasvip olacağına şüphe etmiyorum.

Ahmet Muhtar Bey’in bu konuşmasına Rus üye Doholka’nın cevabı konuşması tespit edilebildiği kadarıyla şöyleydi:

<sup>8</sup> Yine Rus üyeler arasında Margolis, Mavrokordato, Maksimof adlarına rastlanmamakta, buna karşılık Rus elçiliği müsteşarı Gulkieviç’in adı zikredilmektedir. Bkz. Aynı yer.

“Ruslar ile Türkler arasında münasebat-ı dostanenin tekidi ve mukarenet-i samimanenin tesisi emrinde reisin beyan ettiği efkara iştirak ederim. Ruslar Türkiye’yi az tanıdıkları gibi, Türkler de Rusya’yı az tanıyorlar, Yekdiğerini az ziyaret ediyorlar. Bizzat Anadolu’da icra-ı seyahat ettim. Türklerde evsaf-ı hüsne müşahade ettim. Benim gibi Türkiye’yi ziyaret eden ecnebiler dahi Türklerde evsaf-ı hüsneyi görüp teslim etmişlerdir. Reisin hissiyat ve efkârına iştirak ederek iki milletin münasebat-ı dostaneyi tekit etmeleri, tanışmaları mucib-i fevaid olacağını beyan eylerim. Ruslarla Türkler arasında hutut-ı müstereke vardır. Bu iki milletin ikisi de Avrupa ve Asya arasında buluşarak bu iki kıtayı birbirine raptediyorlar. İkisinin de vezâif-i müstereke-i medeniyesi vardır. İkisi de Avrupa ve Asya’yı birbirine takrib ve birinin medeniyet ve muhâssenâtını diğere isâl vazifesini ifa ediyorlar. Binaenaleyh münâsebât-ı dostaneyi tekit ile beyinlerinde samimi bir mukarenet husule gelmesi temenni olunur.”

Yapılan bu konuşmalardan sonra reis Ahmet Muhtar Bey’in önerisiyle iki tarafın üyelerinden bir komisyonun oluşturularak cemiyet tüzüğüünün düzenlenmesi ve daimi reisin belirlenmesinin görüşülmesi kararlaştırıldı. Komisyona Türk üyelerden Ahmet Muhtar, Ahmet Nesimi, İsmet Beyler; Rus üyelerden Doholka, Bulatof ve Pançevisky seçilmişlerdi. Görüşmelerin tamamlanmasından sonra Ahmet Muhtar Bey üyeleri Tokatlıyan lokantasına sipariş edilen ve diğere bir salonda düzenlenen büfeye davet etmişti.

Osmanlı-Rus Cemiyeti’nin kuruluşu İstanbul basını tarafından olumlu bir şekilde karşılanmış, bu konuda basında iyimser sayılabilecek yorumlara yer verilmişti. Aynı zamanda cemiyetin kurucularından olan İkdâm Gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Cevdet Bey’in yorumu özetle şöyleydi: Taraflar adına yapılan konuşmalar Türklerin ve Rusların iyi dileklerini göstermek için yeterliydi. Türk-Rus Cemiyeti, Türk-İngiliz Cemiyetinden sonra ülkemizde son zamanlarda kurulan uluslararası hususi cemiyetlerin ikincisidir. Bu cemiyetler mensup oldukları milletleri birbirine yaklaştırmakta dikkate değer hizmet gördüklerinden Osmanlı-Rus Cemiyetinin kuruluşu memnunlukla karşılanmalıydı. Bunun gerekli olduğu çoktan beri hissedildiği halde iki ülkede de bu yönde ciddi bir girişimin olmaması üzücüydü. Oysa böyle bir cemiyetin her millettten çok Türklerle Ruslar arasında kurulmuş olması gerekirdi. Çünkü Türklerle Ruslar birçok meselede ortak çıkarlara sahip oldukları halde birbirlerine yabancı kalıyorlardı. Mösyö Doholka’nın da söylediği gibi Türkler içinde Rusya’yı, Ruslar içinde de Türkiye’yi gezip anlayanlar, yakından tanışanlar nadir bulunuyordu. Fakat tarihe baktığımızda arilerden olan Ruslara en yakın turanî milletin Türk Milleti olduğu görülürdü. Türklerle Rusların komşulukları bu kadar eskiydi. Ahmet Cevdet Bey Rusya’yı ziyaret ettiğinden onları yakından tanıdığını ifade ettikten sonra şöyle devam etmişti. Sadece şehirlilerle değil, Rus köylüleriyle de temas etmiş, yaşayışlarını görmüş, türkülerini ve masallarını dinlemişti. İki ülkenin köylüsü ahlak ve

sadelik bakımından benzerlik gösteriyordu. Şehirlileri de sevgi, açık yüreklilik, misafirperverlik ve yarını pek düşünmemek gibi bazen meziyet, bazen de kusur ve eksiklik sayılabilecek hallerde ortak görmüştü. Bir Avrupalının musiki notası gibi tertiplenmiş kişisel ve sosyal hareketleri ne Rus'ta, ne de Türk'te vardı. Rus diline girmiş bir çok Türkçe kelime vardı. Kandil, çardak, kuşak, kaftan gibi ortak kelimeler çoktu. Ruslar mabuda Bug dedikleri gibi, Türkler de Ug derlerdi. Türk edebiyatı Rus edebiyatından etkilenmiş, Gogol'un Revizör adlı operası Arif'in Hilesi adıyla Türkçeye geçmişti. Lermentof, Puşkin, Tolstoy, Turgenyef, Gorky Türklerin malumuydu. Rusların en iyi eserleri Türkçeye çevrilmişti. Türkler içinde Rusçayı bilenler de sayılıyor. Buradaki Rusça derslere devam edenler arasında birçok Türk talebe bulunuyor. Rus bilginleri Türk dili için az çalışmamışlardır. Radlof'un Türkçe-Rusça lügatı ana kitaplardandır. Yine Rusya Asyasındaki Türklerin eski şarkılarını topladı. Bununla beraber Muhtar Bey'in nutkunda işaret edildiği gibi iki ülke de yanlış anlamadan kurtulamıyor. Eski siyasetin koyduğu yanlış esaslar iki milleti birbirinden uzaklaştırıyor. Bundan iki taraf da zarar görüyor<sup>9</sup>.

*Tanin* Gazetesinin 18 Mart 1914 tarihli nüshasında Osmanlı-Rus Cemiyeti methedilmiş, bununla iki ülke arasındaki dostluk bağlarının kurulmasının mümkün olduğu belirtilmişti<sup>10</sup>.

Osmanlı Rus Cemiyeti'nin kurulması İstanbul'daki diplomatik çevrelerin yorumlarına da vesile olmuştu. İstanbul'daki İsveç elçisine göre bu faaliyet Rusya'nın Türkiye'ye karşı daha az tecavüzkar bir siyaset takibinin başlangıcı olacaktı. Türk düşmanı olarak tanınan Rus baştercüman Mandelstam'ın İstanbul'dan alınıp Petersburg Üniversitesi Türkçe hocalığına atanması böyle yorumlanmıştı. Fransız elçisi Bombard, Rusya'nın Türkiye'ye yaklaşmak istemesini, Rusya'nın Türkiye'de Almanya'ya karşı cephe almasını gerektireceğinden Fransa'nın yararına görmüştü. İngiliz elçisi Mallet'te Rus-Türk yaklaşmasını "Antanta" devletlerinin Türkiye'de yeni rejimin takviyesi olması itibarıyla yerinde bir hareket saymıştı. İngiliz Hükümeti de Rusya'nın da Türkiye'de yeni rejimi tutmasını istiyordu<sup>11</sup>.

Osmanlı-Rus Cemiyeti'nin üyeleri 19 Mart 1914 günü Müdafaa-i Milliye Merkez-i umumisinde Nail Beyefendinin başkanlığında toplanarak nizâmnâme hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlardı<sup>12</sup>. Daha sonra da 24 Nisan 1914 günü Beyoğlu'nda Tokatlıyan gazinosunda toplanmışlar,

<sup>9</sup> *İkdam*, 25 Mart 1914, 6138.

<sup>10</sup> Akdes Nimet Kurat, *aynı eser*, s.216.

<sup>11</sup> *aynı eser*, s. 217.

<sup>12</sup> *İkdam*, 20 Mart 1914, 6133.



cemiyetin nizâmât-ı dahiliyesini incelemiş ve onaylamışlardı<sup>13</sup>. Bu vesileyle yayınlanan üye listelerinden cemiyetin Türk ve Rus üyelerinin sayılarının arttığını gözlüyoruz. Daha önce adlarını verdiğimiz Türk üyelerin sayısı 12'den 20'ye çıkmış, önceki listede cemiyet başkanı olarak adı geçen Nail Bey'in adı yine listede yer almamıştı. Yeni üyelerin adları ve meslekleri şöyleydi: Karesi Mebusu Ferhat Bey, Yazar Celâl Sahir Bey, Darülfünun Muallimi Hamdullah Suphi Bey, Emekli Bahriye Albayı Mustafa Bey, Duyun-ı Umumiye Müfettişi Nazım Bey, Cemil Paşazade Hamit Bey, Tüccar Beşezade Emin Bey, Tüccar Kibar Alizâde Ali Bey, Tüccar Yenişehirli Celal Galip Bey. Yine cemiyetin Rus üye sayısı da 13'ten 20'ye çıkmış, bunlar arasında Türk asıllı üyeler de yer almıştı. Yeni listede kurucular arasında yer alan Rus general konsolosu Şebunin adını görmüyoruz. Yeni Rus üyelerin adları ve meslekleri şöyleydi: Riski Ticarethanesi Vekili Civanzâde Mehmet Emin Efendi, Oryantal Karpel Şirketi Müdürü Kafarof, Treogolink Ticarethanesi Müdürü Kogan, Savalay Han, Rus Ticaret Mektebi Müdürü Troçenko, Tüccar Hacı Bekirof Efendi, Vanştayn Ticarethanesi Müdürü Şrayber.

Osmanlı-Rus Cemiyetinin idare heyeti şu şekilde belirlenmişti. Reis: İsmet Rıza Bey, İkinci Reis: Peçenef (veya Peçinyef), Üyeler: Ahmet Nesimi Bey, Çernogorçeviç, Hüseyin Tosun Bey, Pañenko, Mustafa Bey, Pañevsky, Nazım Bey. Ayrıca idare heyeti üyelerinden Nazım Bey ve Pañevsky Türkçe ve Rusça katipliklerine, Hüseyin Tosun Bey ise veznedarlık görevine seçilmişlerdi.

Osmanlı-Rus Cemiyetinin onaylanan nizâmât-ı dahiliyesi şu şekildeydi:

#### Nizâmât-ı Dahiliye

##### maksad-ı tesis

Birinci madde- İki millet arasındaki müasebat-ı dostanenin inbisat ve ittisâ-ı dairesini ve bunlar arasında fikren, iktisaden ve siyaseten sıkı ve samimi bir mukarenet husulünü temin maksadıyla Dersaadet'te bir Osmanlı-Rus Cemiyeti teşkil edilmiştir.

İkinci madde- Bu maksat husulü emrinde cemiyet:

1- Osmanlı matbuat ve efkar-ı umumiyesini işbu mukarenete imâle etmek ve her iki millete dair malumat-ı sahihe neşr ve tamim eylemek üzere, Osmanlı matbuat ve efkâr-ı umumiyesi üzerine icra-i tesire sai olacaktır.

2- Rusya'nın harekât-ı iktisâdiye, içtimâiye, edebiye, sanatkârane ve siyasiyesinden Osmanlıları suret-i muntazamada haberdâr eylemek üzere Dersaadet'te aylık bir mecmua neşreleyecektir.

<sup>13</sup> *İkdam*, 25 Nisan 1914, 6169.

- 3- İşbu mevâda dâir konferanslar ihzâr edecektir.
- 4- Her iki memlekette seyahatler tertip edecektir.
- 5- Tetkikât ve istihbarat için bir kalem tesis eyliyecektir.

#### İdâre ve temşiyet-i umur

Üçüncü madde- Cemiyet yirmisi Osmanlı ve yirmisi Rus olmak üzere kırk azadan mürekkeptir.

Dördüncü madde- Meclis-i İdâre, cemiyet tarafından bir sene müddetle müntehip bir reis (Osmanlı) ile bir reis-i sâni (Rus)den ve dördü Rus sekiz azadan tereküp eder.

Beşinci madde- Meclis-i idâre azası meyanında iki katip (bir Türk ve bir Rus) ve bir sandık emini intihap eder. Muamelât-ı kalemiyenin hüsn-ı cereyanını temin için reis bunlara muvazzaf katipler dahi terfik edebilir.

Altıncı madde- Meclis, ekseriyet-i ara ile ittihaz-ı mukarrerat eyler, Fakat heyet-i milliyeden yalnız birisinin arasıyla hiçbir karar ittihaz edilemez. Bu suretle ittihaz-ı karar olunduğu veya tesâvi-i ara vuku bulduğu takdirde karar muhtelit-i fih cemiyetin nazar-ı takdirine arz olunur.

Yedinci madde- Hususât-ı muayyenenin tetkiki zımında meclis-i idare hususi encümenler de teşkil edebilir. Bu encümenlerin azası, aza-i cemiyet meyanından intihap olunur. Encümenler, cemiyete dahil bulunmayan zevât-ı mütahassısaya da müracaat edebilirler.

Sekizinci madde- Meclis-i İdare 15 günde bir kere veya reisin daveti, yahut da azadan lâakall dördünün talebi üzerine ictima eder.

Dokuzuncu madde- Cemiyet her iki ayda bir akd-i ictima eder. Ancak azadan lâakall dördünün talep ve teklifi üzerine meclis-i idare tarafından da ayrıca ictimaa davet edilebilir.

Onuncu madde- Münhal vukuunda terk-i memuriyet eyliyen azanın yerine ancak mensup oldukları milletten diğerleri tayin edilecektir.

Onbirinci madde- Uzun müddet gaybubet etmelerinden dolayı yerlerine diğerleri tayin edilen aza, hisse-i seneviyelerini tediye etmek şartıyla (Osmanlı-Rus) Cemiyetinin fahrî azalığını muhafaza edeceklerdir.

#### Menabı-ı Varidat

Onikinci madde- Cemiyet azası hisse-i seneviye olarak bir lira vereceklerdir.

Onüçüncü madde- Cemiyetin varidâtını tezyit etmek maksadıyla meclis, duhuliyeli konser vesâir umumi ictimaat tertip eder ve teberruatı kabul eyler.

Öndördüncü madde- Dersaadet Osmanlı-Rus Cemiyeti Petersburg da işbu cemiyete mümâsil olarak teşekkül edecek bulunan (Rus-Osmanlı) Cemiyetiyle münâsebat-ı daime ve samimiyede bulunacaktır.

Osmanlı-Rus cemiyetinin tesbit edebildiğimiz son faaliyeti Birinci dünya Savaşı'nın başlamak üzere olduğu günlere rastlamıştı. 18 Temmuz 1914 günü Cağaloğlu'ndaki dairesinde toplanan idare heyeti iki aylık çalışma raporunu değerlendirmiş, cemiyetin organı olarak bir mecmuanın çıkarılmasını, öğrenim görmek üzere Rusya'ya öğrenciler gönderilmesini kararlaştırmıştı. Ayrıca iki ülke arasında ticari ve iktisâdi ilişkilerin arttırılması ve geliştirilmesi benimsenmiş ve bütün bu girişimlerin başarıyla sonuçlanması dileğinde bulunulmuştu<sup>14</sup>.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı arifesinde Rusya'yla olan ilişkilerini geliştirebilmek amacıyla attığı bir diğer adım da dahiliye Nazırı Talat Bey'in başkanlığındaki bir heyetin Livadia'daki Rus Çarını ziyaret etmesi olmuştu. İstanbul'daki Rus elçisi Michel De Giers heyetin başında sadrazam ve aynı zamanda Hariciye Nazırı olan Sait Halim Paşa'nın olmasını istemiş, onun gidemeyeceği anlaşılınca yerine Talat Bey'in önceden planlanmış Romanya gezisi ertelenmiş, ancak Sait Halim Paşa Alman elçisi Wangenheim'a heyetin Ruslarla siyasi bir müzakereye girişmeyeceğini bildirmişti<sup>15</sup>. Diğer taraftan aynı günlerde Petersburg sefaret-i seniyyesi maslahatgüzarı Fahrettin Bey Rus Hariciye Nazırı S. Sazonov'la yaptığı görüşme hakkında ayrıntılı bir rapor göndermişti. Rapora göre görüşmede iki ülke sınırlarını aşan eşkıyayla ilgili olarak sınırda alınacak güvenlik önlemleri üzerinde durulmuştu<sup>16</sup>.

Talat Bey'in başkanlığındaki heyet 9 Mayıs 1914 akşamı Ertuğrul yatıyla İstanbul'dan ayrıldı. Buna dair irade-i seniyyede heyette bulunanlar ve kendilerine tahsis edilen harcırahlar şu şekilde ifade edilmişti: "Tarafımızdan Rusya imparatoru hazretlerine ifâ-yı rasime-i hoş-âmedi eylemek üzere Dahiliye Nâzırı Talat Bey'in taht-ı riyasetinde meclis-i ayân azasından birinci ferik İzzet Paşa ile erkan-ı harbiye kaymakamlarından harbiye dairesi müdürü Şükrü ve Dahiliye Nezâreti kısm-ı mahsus müdürü Hasan Fehmi ve sadaret tercümanı Esat ve bahriye yüzbaşlarından Vahit ve mülâzım Ali Haydar Beylerden mürekkep bir heyetin Livadia'ya izâmı ve müşar ve mumaileyhimden Talat Bey'le İzzet Paşa'ya yüzyirmişer ve Şükrü ve Hasan Fehmi Beyler'e ellişer ve Esat ve Vahit ve Ali Haydar Beyler'e kırkar lira harcırah itâsı tensip olunmuştur."<sup>17</sup>

<sup>14</sup> *İkdâm*, 19 Temmuz 1914, 6254.

<sup>15</sup> Akdes Nimet Kırat, *aynı eser*, s. 218.

<sup>16</sup> *İkdâm*, 10 Mayıs 1914, 6184.

<sup>17</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), *İrade (I)*, Hariciye, 1332 C/22.

Heyeti rıhtımda uğurlayanlar arasında Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Maliye Nazırı Cavit Bey, Adliye Nazırı İbrahim Bey, Şurâ-i Devlet Reisi Halil Bey, Nafiâ Nazırı Mahmut Paşa, Amiral Limpus Paşa, Şehremeni Cemil Paşa, I. Kolordu Kumandanı Mehmet Ali Paşa, eski nafia nazırı Halacyan Efendi, Hazine-i Hassa-i Şahane Nazırı Feyzi Bey, Polis Müdür-i Umumisi Bedri Bey ve Bâbiâli erkân ve memurini ile zevâtı sairesi bulunuyordu. Ayrıca Rus elçiliği tercümanları da hazır bulunmuşlardı. Ertuğrul yatının orta direğine kırmızı bir flamayla, büyük bir Osmanlı sancağı çekilmişti. Talat Bey hareket etmeden önce Rus elçiliğine giderek elçiyle bir süre görüşmüş, daha sonra sadrazamla görüşerek vedalaşmıştı. Rus elçiliği baştercümanı Doholko da heyette yer almıştı. Rus elçisi Michel De Giers ile başkatibi ertesi gün Kolkida yatıyla hareket edeceklerdi. Talat Bey beraberinde Çara verebilmek üzere Padişahın bir mektubunu da götürmekteydi<sup>18</sup>. Ayrıca özel olarak yaptırılmış sandık içinde nefis tütünden sigaralar, eski İstanbul işi yakut ve pırlantalarla süslü tabak ve bir çift kupa Çar ailesine sunulacak hediyeleri oluşturmaktaydı.

Türk Heyeti 10 Mayıs'ta Yalta'da askeri ve sivil erkân tarafından fevkalade bir törenle karşılandı. Ertuğrul yatı imparatorluk sarayının önünden geçerken 21 pare top atışı yapılmış, Ertuğrul bandosu Rus marşını çalmıştı. Heyeti Çar adına S. Sazonov karşılamıştı<sup>19</sup>. Sazonov ve belediye heyeti daha sonra Türk heyetini ikâmetlerine ayrılan Rusya otelinde ziyaret etmişlerdi<sup>20</sup>. ertesi gün Talât Bey ve İzzet Paşa Çar II. Nikola tarafından kabul edilmişlerdi. Talât Bey kabulde Çar'a hitaben, Türkiye'nin Rusya'yla iyi ilişkiler kurmak, komşuluğun gereği olarak dostluk içinde yaşamaktan başka bir arzusu olmadığını, bunun için de ülkesinin sükun ve asayişe ihtiyacı olduğunu, kuvvetli bir devlet haline gelmesi gerektiğini belirtmiş ve şöyle

18 Bu konuda 11 Cemaziyelâhir 332 tarihli ve 32 nolu tezkere-i hususiye-i sadaret-penâhilerine, ser-katib-i hazret-i şehriyari imzasıyla verilen cevapta şöyle denilmektedir: Taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden Rusya imparatoru hazretlerine beyân-ı hoş-amedî için Livadia'ya izâm buyurulacak heyete tevdi olunmak üzere tastir kılınan nâme-i hümâyunun icab-ı âlisi bil icra leffen savb-ı sami-i sadaret-penâhilerine iade kılınmış olup emru ferman hazreti veliyyül emrindir. Bkz. BOA, İ-Mabeyn-i Hümâyün, 1332. C/15. Biz bu mektuba bulunması gereken 16 nolu nâme-i hümâyün defterinde rastlayamadık. Yukarıdaki belgenin ekinde yer alan bir not buna yeterli açıklamayı getirmektedir. Bu notta şöyle denilmektedir: Nâme-i hümâyün ile işbu tezkire-i hususiye mabeyn-i hümâyundan bizzat Talât Beyefendi tarafından alınmıştı. Nâme-i hümâyün nezdlerinde kaldığından tezkire-i hususiye muamele-ikaydiyesi icra buyurulmuş ve hıfz edilmek üzere savb-ı âlilerine tisyâr ve takdim kılındı efendim.

19 S. Sazonov, Kırım seyahatini özellikle Talât Bey'in Yalta ziyaretiyle çıkışacak şekilde plânlamıştı. Böylece Talât Bey ve İzzet Paşa'yla iki gün sürecek ziyaretleri sırasında sürekli temas etme imkanı bulacaktı. Bkz. *Les Années Fatales, Souvenirs De S. Sazonov*, s. 141.

20 *İkdâm*, 12 Mayıs 1914, 6186.

devam etmişti: “Bizim buraya gelişimiz sadece bir nezaket ziyareti için değildir. Siyasi amacı da haizdir, barış ve dostluğun ifadesidir. Biz Rusya’yla mümkün olduğu kadar samimi bir anlaşma olmasını istiyoruz”<sup>21</sup>. Çar da buna karşılık olarak, kendisini sarayında kabul etmekten mutluluk duyduğunu, sultan ve Türk halkı için dostluk duyguları beslediğini, mutluluk ve esenlik dilediğini belirtmiş; Türk Hükümetinden kendi ülkesinin hakimi olarak kalmasından, iradesini yabancı ellere bırakmamasından başka hiç birşey beklemediğini, bunun iki taraf arasındaki komşuluk ilişkilerini güvenceye almanın en iyi yolu olduğunu ifade etmişti<sup>22</sup>. Çar bu sözleriyle Liman Von Sanders’in görevine atfedilen olağanüstü yetkilerin Rusya’da yarattığı memnuniyetsizliği ima etmişti<sup>23</sup>. Talat Bey buna verdiği cevapta Osmanlı Hükümeti’nin Almanya’dan teknik mahiyette yardım almak mecburiyetinde olduğunu, fakat siyasi imtiyazlar tanımamakta kararlı olduğunu, bunda da başarılı olabilmesi için de Rusya’nın dostluğuna güvenebilmesinin şart olduğunu söylemişti. Görüşmede Türkiye’deki Ermenilerin durumuna da değinilmiş, Talat Bey Ermenilerin durumuyla yakından ilgilenilmesi istekleri karşısında olumlu bir tavır sergilemişti. Yine Talat Bey, Çar’ın yemek takımlarının tamamen Rus malı olduklarını söyleyerek övünmesi karşısında, kapitülasyonların kendilerinde buna imkan bırakmadığını belirtmek suretiyle Rusya’nın da pay sahibi olduğu bu rejimin fenalığını vurgulama fırsatını bulmuştu.

S. Sazonov 12 Mayıs’ta Türk heyetine bir öğle yemeği vermişti<sup>24</sup>. Çar’a mahsus Standart yatında verilen yemekte Çar adına yaveri General Nilof da bulunarak padişahın şerefine kadeh kaldırmış, Talat Bey de Çar hakkında iyi dileklerini ifade etmişti<sup>25</sup>. Sazonov da Türk heyeti ile yaptığı görüşmelerde Osmanlı Devleti’nin Almanya’yla olan ilişkileri üzerinde durmuş, imparatorluğun ortasına yabancı bir gücü yerleştirmenin Türkiye’nin çıkarlarını tehlikeye attığını, kendi özgür iradesini kaybetmek ve Almanya’nın kölesi olmak tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını ifade etmişti. Sazonov,

21 Akdes Nimet Kurat, *aynı eser*, s. 220.

22 *Les Années Fatales, Souvenirs De S. Sazonov*, s. 142-143.

23 Balkan Savaşı’ndan sonra Osmanlı Hükümetinin muvafakatiyle askeri ıslahat yapmak üzere Almanya tarafından gönderilen General Liman Von Sanders 1913 yılı sonlarında büyük bir maiyyetle İstanbul’a gelmiş, doğrudan hükümetle bir mukavele yaparak geniş yetkilerle I.Kolordu Komutanlığına atanmıştı. Sait Halim Paşa Rus, İngiliz ve Fransız elçilerinin bu duruma itirazları karşısında bunun Türkiye’ye ait bir mesele olduğunu bildirmişti. Geniş bilgi için bkz. Liman Von Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, İstanbul, 1337. Ancak Osmanlı Hükümeti daha sonra Liman Von Sanders’i fiili komutanlık görevinden almış, buna karşılık müşirlik rütbesiyle ordu müfettişliğine atamıştı. Bkz. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985<sup>3</sup>, ss.373-374.

24 *İkdâm*, 14 Mayıs 1914, 6188.

25 *İkdâm*, 15 Mayıs 1914, 6189.

Talat Bey ve parti arkadaşlarının M.De Giers ve diğer kaynaklardan öğrendiği her şeye<sup>26</sup>, hiç bir ahlaki düşünceyle gemlenemeyen tutkularına rağmen vatansever oldukları, Hıristiyan Avrupa'nın ülkelerine zorla kabul ettirdiği kısıtlamalardan kurtulmaya çalıştıkları görüşündeydi. O, bu sebeple ileri sürdüğü gerçeklerin Talat Bey ve İzzet Paşa'yı etkileyeceğini düşünüyordu. Sazonov henüz Osmanlı Devleti'yle Almanya arasındaki ilişkilerin derecesi hakkında bilgi sahibi bulunmuyordu. Talat Bey ve İzzet Paşa Sazonov'un söylediklerini gayet dikkatle dinlemişler, ama hiç bir görüş ifade etmemişlerdi. Buna gerekçe olarak dışişlerinin Sait Halim Paşa tarafından yürütülmesinden dolayı bilgi noksanlıklarını göstermişlerdi<sup>27</sup>. Ancak Sazonov her şeye İttihat ve Terakki'nin yöneticileri olan Talât, Enver ve Cemal'in karar verdiklerini bildiği için bu cevaptan tatmin olmamıştı. Sazonov görüşmelerde Türkiye ile Rus sınır kasabalarındaki kalabalık Ermeni nüfusu üzerindeki etkileri açısından çok önem verdiği Ermeni ıslahâtı meselesini de konu etmişti. Bu konudaki tek amacı, soruna son derece önem verdiklerini ve ıslahâtın gerçekleştirilmesinde kararlı olduklarını göstermekti<sup>28</sup>. Fakat Sazonov, Talât Bey'i bu konuda daha ihtiyatlı bulmuştu. Talât Bey hakkındaki olumsuz önyargılarına rağmen, kendisini dostane karakterli ve uyarılarını dikkate alma arzusunun gösteren bir kişilik olarak algılamıştı.

Talât Bey ve İzzet Paşa 13 Mayıs'ta Sazonov ve arkadaşlarıyla, Çar'ın maiyyetinden pek çok kişiye Ertuğrul yatında bir akşam yemeği vermişlerdi. Talât Bey yemek esnasında az konuşmuş ve kafası meşgul görünmüştü. Sazonov'un anılarına göre kendisi yemekten ayrılmak üzereyken, yanbaşımda oturan Talât Bey kulağına eğilerek alçak sesle şunları söylemişti: "Size çok ciddi bir teklif yapmalıyım. Rus Hükümeti Türkiye ile İttifak akdetmeyi istemez miydi?". Sazonov'a göre bu beklenmedik öneri kendisini şaşkına çevirmişti. Çünkü O, Talât Bey'den bir ittifak önerisi dışında her şeyi bekleyebilirdi. Sazonov şaşkınlığını attıktan sonra buna mukabil bir soruyla cevap vermişti: "Bundan bana daha önce bahsetmeye bu kadar fırsatınız varken neden böyle bir teklifi yapmak için son dakikayı beklediniz?" Talât Bey konuyu hemen incelemenin mümkün olmadığını kabul etmekle beraber, sadece Sazonov'un böyle bir ittifakın olabilirliği hakkındaki görüşünü öğrenmek istemiştir. Sazonov, öneriyi ilke olarak reddetmediğini, böylesine ciddi bir konunun ayrıntılarının bir gün'sonra İstanbul'a dönecek

26 Sazonov, hatıralarında İstanbul'dan Yalta'ya gelen Rus elçisinin Talat Bey'in söyleyeceklerinin hiçbirine inanmaması konusunda kendisini uyardığını kaydetmektedir. Bkz. *Les Années Fatales, Souvenirs De S. Sazonov*, s. 142. Fakat bu doğruysa aynı elçinin Talat Bey'in gönderilmesinde ısrar etmesinin mantıklı bir açıklamasını yapabilmek güç görünüyor.

27 aynı eser, s. 144.

28 aynı eser, s. 145.

olan elçiyle görüşülmesini bildirmiş, durumu hemen aynı akşam M. De Giers'le de görüşmüştü<sup>29</sup>. M. De Giers önerinin ve yapılış tarzının kendisinde uyandırdığı şaşkınlığı gizlemeden, bunun tamamen bir kenara atılamayacağını söylemişti. Sazonov bir kısım İttihat ve Terakki üyelerinin bağımsızlığın güvencesini Rusya'yla yakınlaşmakta arama eğiliminde olduklarını biliyordu. M. De Giers de Talât Bey'de bir yön değiştirmenin olabileceğine inanmaktaydı. Alman himayesinin sakıncalarını hissetmeye başlayıp, bundan kurtulmak için Rusya'ya yaklaşmayı düşünmüş olabilirdi. M. De Giers İstanbul'a döner dönmez bu konuyla meşgul olmak niyetindeydi. Ancak Sazonov'un iki hafta sonra büyükelçiden o son dakika konuşmasına devam etmeyi beklemenin yararsız olduğu inancını veren bir mektup almasıyla konu kapanmıştı<sup>30</sup>. Talât Bey'e göre olay Sazonov'un aksettirdiklerinden daha farklı bir şekilde cereyan etmişti. Talât Bey kendisine Boğazların Türkiye'nin kontrolünde kalmasının en iyi çözüm olduğunu anlatmaya çalışmış ve Boğazların hiçbir zaman Rusya'ya kapalı olmayacağı güvencesini vermişti. Zirâ Rusya Balkan Savaşı'ndan sonra Boğazların statüsünü değiştirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak bu konuda İngiltere'nin desteğini alamamıştır. Sazonov'un bunun barış dönemi için doğru olduğunu, fakat Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın çıkması halinde Boğazların mecburiyet altında kapatılacağını belirtmesi üzerine, Talât Bey de meselenin gerçek olarak hallinin bir Türk-Rus ittifakının akdiyle mümkün olduğunu ifade etmişti<sup>31</sup>. Mülâkât Sazonov'un bu öneriye gülmesi (yani alay etmesi) ile sonuçlanmıştı. İstanbul'a dönen M. De Giers, Alman elçisi Von Wangenheim'a Talât Bey'le siyasi görüşmeler yapılmadığını bildirmiş, Berlin'de de Türk heyetinin böyle bir görüşme yapmasına ihtimal verilmemişti.

Türk heyeti 13 Mayıs gecesi Yalta'dan ayrılarak 14 Mayıs sabahı İstanbul'a dönmüş, Talât Bey ve İzzet Paşa huzura kabul edilmişlerdi<sup>32</sup>. Rus Çar'ı II. Nikola bu gezi vesilesiyle Talât Bey'e Aleksandr Nevski, İzzet Paşa'ya Beyaz Kartal nişanlarının beyaz kordonlarını tevcih etmişti<sup>33</sup>. Buna karşılık olarak da Livadia'daki Türk heyetine hizmet ve yardımları görülen

29 aynı eser, s. 146.

30 aynı eser, s. 147.

31 Akdes Nimet Kurat, aynı eser, ss. 222-223.

32 İkdâm, 15 Mayıs 1914, 6189.

33 Ayrıca heyetten Hasan Fehmi Bey'e Sen Stanislas-nişanının ikinci, heyetin diğer erkanına da Sent An (muhtemelen Sainte Anne) nişanının üçüncü rütbelerinden birer kıtası verilmişti.

Rus subay ve efradıyla diğer memurlar muhtelif nişan ve madalyalarla taltif edilmişlerdi<sup>34</sup>.

Talât Bey basına Livadia gezisi hakkında verdiği demecinde şunları söylemişti: “Zât-ı Hazreti Padişahi namına Rusya Çarı İmparator Nikola Hazretleri nezdinde ifâsıyla mübâhi bulunduğumuz ve iki komşu hükümet arasında câygir olan münâsebat-ı meveddet kâranenin teyid ve tevsii gibi gayet memnuniyetbahş bir neticeye iktiran edeceğinden emin olduğumuz vazifê-i âliye münasebetiyle hakkımızda izhar edilen har ve samimi hüsn-i kabulden mütevellit hissiyât-ı amika-i minnetaranemizi beyân eyeriz”<sup>35</sup> S. Sazonov da 23 Mayıs’ta Duma’da yaptığı konuşmasında bu gezi hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmişti: “Türkiye’nin Rusya’yla tarafların menâfına muvafık ve şerait-i cedide-i siyasiyeye mutabık revâbit ve münasebât tesisini ciddi suretle arzu eylediğini Livadia’ya gelmiş olan Osmanlı heyet-i mahsusası erkânıyla aramızda cereyan eden muhakemâtan istidlâl eyledim.”

Talât Bey’in Livadia gezisi yerli ve yabancı basın tarafından ilgiyle takip edilmiş ve olumlu bir adım olarak değerlendirilmişti. Ahmet Cevdet Bey *İkdâm*’daki başmakalesinde bu geziden bir ay önce *Novoye Vremya* Gazetesi’nde söz edildiğini, gazetenin Talât Bey gibi hükümetin en önemli üyelerinden birisinin bu gezisinin Rusya’da çok iyi karşılanacağını yazdığını, bu haber üzerine diğer Rus gazetelerinin de memnuniyetlerini ifade eden makaleler yayımlandıklarını belirttikten sonra şu görüşlere yer vermişti: Türk heyetinin görevi eskiden beri mutâd olan bir görevi yerine getirmekten ibaretse de, aynı zamanda birkaç aydan beri Türklerle Ruslar arasında tarafların istek ve dileklerine göre kurulmasına çalışılan revâbit-ı hakikiyeyi teyide de hizmet edecekti. Eskiden beri komşu olan iki taraf nice fırsat ve meselelerde ortak menfaatleri olduğu halde birçok sebeplerden birbirlerine yabancı kalmışlar, hatta düşman durumunda olmuşlardı. İki tarafa da zarar veren bu yabancılığın önemli sebeplerinden biri birbirini tanımamaktan doğan yanlış anlamalara aldanmaktan ibâretti<sup>36</sup>.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin organı mahiyetindeki *Tanin* Gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Bey (Yalçın) 12 Mayıs 1914 tarihli Livadia Ziyareti başlıklı makalesinde, Türkiye’nin Rusya’yla çok uzun sınır hattının olduğunu, iyi münâsebetlerin iki devlet için de faydalı olacağını yazmıştı. Ahmet Ağayef (Ağaoğlu) *Tercüman-ı Hakikat* Gazetesi’ndeki 14 Mayıs 1914 tarihli Türkiye ve Rusya başlıklı makalesinde Türk heyetinin ilk görevinin Rusya’da Genç

34 Buna dair isim listesiyle, kendilerine verilen nişan ve madalyalar hakkında bkz. BOA, *Dahiliye-Kalem-i Mahsus (DH-KMS)*,D.(Dosya)23, B(Belge)2.

35 *İkdâm*, 25 Mayıs 1914, 6199.

36 *İkdâm*, 8 Mayıs 1914, 6182.



Türkler hakkında beslenen fena görüşlerin izâlesine çalışmak olduğunu, Talât Bey'in heyetin başına getirilmesini çok isabetli bulduğunu belirtmişti. Yine Balkan Savaşı'ndan sonra Rusya'nın Balkanlara müdahalesi için sebep kalmadığından iki ülke ilişkilerinin normalleşeceğini, hatta dostluk içinde cereyan edebileceğini belirtmişti<sup>37</sup>. Buna karşılık İstanbul'da Fransızca olarak çıkan, daha ziyade Alman görüşünü aksettiren *Lloyd Ottoman*'ın 20 Mayıs 1914 tarihli nüshasında Türkiye ile Rusya'nın menfaatlerinin bir araya getirilmesi çok güç olması hasebiyle böyle bir yakınlaşmaya ihtimal verilmediği üzerinde durulmuştu<sup>38</sup>.

Türk heyetinin Livadia gezisi Rus ve Fransız basını tarafından da olumlu bir şekilde değerlendirilmişti. Gazeteler Osmanlı Hükümetiyle Rusya arasındaki eski muhadenetin iadesine bir başlangıç saydıkları bu gezinin iki hükümet arasında bir yakınlığın doğmasına vesile olabileceğini yazmışlardı<sup>39</sup>. Fransız *Le Matin* Gazetesi 9 Mayıs 1914 tarihli sayısında Türk heyetinin gezisiyle ilgili olarak şunlar yazmıştı: "Heyet-i mahsusanın izâmı, icrâsı mutad olan bir eser-i nezaketten ibaret ise de heyetin haiz bulunduğu ehemmiyet-i fevkalade ile intihap kılınan murahhasların şahsiyetleri Hükümet-i Osmaniye'nin Rusya'yla gayet samimi münasebet idamesine hahişkar bulunduğu alâmettir. Türkiye'nin bu arzusu Fransa Hükümetince pek ziyade takdire mazhar olacaktır. Bu münasebetle jön Türk muhitinin basiretkârlığı şayan-ı takdir addedilmelidir. Jön Türkler imparatorluğu tecdit ve ihya edebilecek olan ıslâhâtın tatbik ve icrası Türkiye ile kuvvetli komşusu arasında ihtilâf ve münazaaya bâdi olacak sebeplerin külliyyen izâlesi suretiyle Osmanlı ve Rus Hükümetleri beyninde bir mukarenet husulüne vabeste bulunduğunu takdir etmişlerdir. Bâbîâli'nin bu tezâhürâtında Türkiye'yi bir müddetten beri menâfı-ı hakikiyesine doğru sevkeden ve Hükümet-i Osmaniye'ye en samimi ve en nâfi uhuvvetin nerede bulunduğunu temyiz ettiren fikr-i siyasinin yeni bir eseri meşhud olacaktır."<sup>40</sup> Yine aynı tarihli Fransız *Le Temps* Gazetesi'nde ise "Bâbîâli'nin vilâyât-ı şarkıye müfettiş-i umumileri meselesindeki hatt-ı hareketi müsait tesirat tevlit etmiştir. Hükümet-i Osmaniye'nin niyât ve temâlüyât-ı hazırası adalar meselesine dair cereyan edecek olan müzâkerâtı daha ziyâde teshil edecektir" ifadesine yer verilmişti. Aynı gazetenin Türk heyetinin gezisine dair değerlendirmesi ise şöyleydi: "Hükümet-i Osmaniye-Rusya münâsebâtının takviyesine hadim olacaktır. İki hükümetin vilayat-ı şarkıyede olan komşulukları birinin menâfını, diğerininkine takrib etmektedir. Rusya Çarı, Osmanlı heyet-i mahsusası reisine Hükümet-i Osmaniye'nin

37 Akdes Nimet Kurat, *aynı eser*, s. 218.

38 *aynı eser*, s.219.

39 *İkdâm*, 13 Mayıs 1914, 6187.

40 *İkdâm*, 11 Mayıs 1914, 6185.

sükunetbahş bir siyaset takip etmesini tavsiye eyliyecektir. Fransa'nın âmali dahi Hükümet-i Osmaniye'nin bir sükunet ve istirahat içinde inkişaf edebilmesi noktasına matuftur. Binaenaleyh Bâbîâlî'nin teşebbüsü üzerine Livadia'ya özel bir heyet gönderilmesinden husule gelen memnuniyetimizi izhâr etmekten kendimizi alamayız."<sup>41</sup>

*Berlin Tageblatt* Gazetesi'nin Petersburg muhabirinin yazdığına göre, siyasi çevrelerde Livadia gezisinin siyaseten şâyân-ı ehemmiyet olduğu ifade edilmekte, Osmanlı Hükümetinin Livadia'ya 1911 senesinden beri hiç bir özel heyet göndermediği halde bu defaki ziyaretin bir nezaket eseri olmaktan çok başka bir amaçla yapıldığı belirtilmekteydi.

İstanbul'daki yabancı diplomatlar da Talât Bey'in Livadia gezisini çeşitli şekillerde yorumlamışlardı. İngiliz elçisi Mallet Livadia'da bir Türk-Rus yakınlaşmasına ihtimal vermemişti<sup>42</sup>. *Novoyé Vremya* Gazetesi'nin 13 Mayıs 1914 tarihli sayısında İstanbul muhabirinin buradaki yabancı diplomatlarla yapmış olduğu mülâkâtlara dair uzunca bir telgrafi yayınlanmıştı<sup>43</sup>. İtalyan diplomatın bu gezi hakkındaki görüşü şöyleydi: "Talat Bey'in Bükreş'e gideceken ansızın Livadia'ya azimeti umumi bir hayreti mucip olmuştur. Hükümetin en nüfuzlu azasından olan Talât Bey'in heyet-i mahsusanın başkanlığında olduğu gözönüne alınırsa Türkiye'nin sonuçlarının keşfedilebilmesi pek müşkül olan siyasi ve mühim bir teşebbüste bulunduğu tebeyyün eyler. Balkan ahvâl-i hazırâsındaki vahâmet bu seyahatin önemini arttırmaktadır. Heyet-i mahsusanın Livadia'ya gönderilmesi şark-ı karipte sulh ve müsâlemeti teyid ve tahkime hizmet ettiği halde biz İtalyan'ların bundan herhalde ziyadesiyle memnun kalacağımız şüphesizdir." İstanbul'da bulunan tanınmış bir Bulgar diplomatın değerlendirmesi şöyleydi: "Talât Bey'in Livadia'yi ziyaretinin bir ehemmiyet-i umumiye-i siyasiyeyi haiz olmasına ihtimal vermiyorum. Ziyaret-i vakıanın daha ziyade henüz Türkiye ile Rusya arasında muallakta kalan mesâil-i iktisadiyeyi hal ve fasletmek maksadına mübteni bulunduğunu zannetmekteyim. Mahaza Livadia'da vukua gelecek mülakâtlar esnasında Balkanlar ahvâl-i siyasiyesinden bahsedilmesi pek muhtemeldir. Benim fikrimce Türkiye için gayet mühim olan adalar meselesinin çare-i tesviyesi Livadia'da aranmayıp, komşu dost hükümetler payitahtlarında taharri edilmelidir. Bazı alakadar düvel-i muazzama canibinden iltizam edildiği vechile Türkiye ile Bulgaristan ve Romanya arasında Yunanistan aleyhine bir ittifak akdi Adaların âtisi ile Makedonya'daki milliyetler mesâilini hüsn-ı suretle hal ve fasledebilmek için çare-i yegânedir."

41 *İkdâm*, 14 Mayıs 1914, 6188.

42 Akdes Nimet Kurat, *aynı eser*, s. 219.

43 *İkdâm*, 15 Mayıs 1914, 6189.

Yine önemli mevkideki bir Romen diplomatın gezisiyle ilgili değerlendirmesi şöyleydi: “Talât Bey’in Bükreş’ten evvel Livadia ziyaretini tercih eylemesini bazı düşmanlarımızın ifadesi vechile Romanya hakkında bir mana-i tahkiri mutazammın görmüyorum. Türkiye’nin kuvvetli komşusunu tercihi eylemesi kendisinin hakkıdır. Şark-ı karpide bir sened-i tesviyeye iktiran edemeyen mesâil-i siyasiyenin Livadia mulakâtı esnasında mevk-i bahş ve müzakereye vaz-ı mutasavver olup olmadığını bilmiyorum. Lâkin en mühim meselelerin müzakeresi muhakkak ve gayr-i kabil-i ictinab olduğunu zannetmekteyim. Her ne olursa olsun biz Romenler Türkiye’nin en birinci diplomatı tarafından icra kılınan bu seyahatin netâyicini huzur ve sükun-ı tam ile nazar-ı dikkate almaktayız. Balkanlarda takarrur eden statüko hiçbir nevi ziyaret ile tebdil edilemeyecektir. Hiç olmazsa âti-i karpide bir güne tebeddulâtın vuku-ı mümkün değildir. Bazı diplomatlar tarafından iltizam edildiği vechile Balkanlarda faraza Romanya-Bulgar mukareneti gibi yeni ittifaklar akdi bana mukarin-ı hakikat görünmüyor. Bulgaristan’ın hakkımızdaki hissiyatının samimiyetine kani olabilmekliğimiz için Romanya-Bulgaristan arasında bir mukarenet husulü oldukça uzun bir zaman mütevakıftır.”

Yunan sefiri Panas, Talat Bey’in ziyaretinden dolayı memnuniyet-i fevkaladesini belirttikten sonra şunları söylemişti: “Talât Bey’in seyahati neticesinde Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir itilaf-ı müsellahtan zuhuru hakkındaki tehlikelerin kulliyen bertaraf edileceğine kaniyim, Fener Patrikhanesi’nde de bu seyahat akabinde Türkiye’deki Rumların ahvâlinin iyileşmesine intizâr ediliyor.”

Ermeni *Jamanak* Gazetesinin haberine göre Beyoğlu mehafil-i diplomasiyesine mensup bir zât şunları söylemişti: “Bu ziyaret merasim-i mahsusa mahiyetinden külliyen âri olarak sırf siyasete mütealliktir. Çar bu sene Livadia’ya gelmeseydi. Bâbiâli onun Türkiye hakkındaki temâyülât-ı itilâfçuyanesini tatmin için başka bir vesileye müracaattan hali kalmayacaktı. Bilindiği gibi birkaç hafta önce Türkiye’ye ait bazı iktisâdi meselelerin halli zımında Cavit Bey Paris’te, Hakkı Paşa Londra’da buldukları zaman Cavit Bey ile Rus sefarethanesi arasında evvelce başlanmış müzakerâtın devamı ve onun kati bir neticeye iktiran ettirilmesi için uygun bir zemin hazırlamak üzere Dahiliye Nazırı Talat Bey’in Petersburg’a azimet edeceğine dair bir şayia deveran etmişti. Halbuki o zaman Bâbiâli ve Rus elçiliği görüşmelerin bir müddet daha talikini ve istikrazın akdinden sonra Çar Nikola’nın Livadia seyahatiyle Hükümet-i Osmaniye’nin geçen senelerde olduğu gibi bir heyet izâmı adetinden istifade ederek heyetin Livadia seyahati tensip edilmişti.

Mevsuk menâbıdan öğrendiğime göre Osmanlı Heyeti Livadia’da Türkiye-Yunanistan münasebat-ı hazıra ve müstakbelesi ile dahili bir iki meseleyi mevzubahs edecektir. Bilindiği gibi Adalar sorunu henüz kati bir

neticeye iktiran etmediği gibi her zaman sulh ve müsalemet-i umumiye için bir tehlike teşkil etmektedir. Tarafların ihzarât-ı bahriyeleri, diğer taraftan Makedonya'da Yunanlılar tarafından islamlara reva görülen mezâlim ve itisafat iki hükümet arasında pek yakın bir istikbalde ateşçenk ve cidâlin iştialine bir vesile ittihaz edilecek bir hal tevhit etmiştir. Dahiliye Nazırı Talât Bey Bahr-ı Sefid'e Yunan tefavvuk-ı bahriyesinin istikbalde bir tehlike teşkil edeceğine, bundan Rusya'nın dahi lakayt bir seyirci olamayacağına dair Rus rical-i siyasiyesine iktiza eden ızahat ve malumat ita edecektir. Bu nokta son derece dakik olduğu için Talât Bey Rus rical-i siyasiyesini ikna ve Osmanlı Hükümetinin görüşünü kabul ettirmeyi başarırca gerçek bir siyasi deha unvanını bihakkın ihraz edecektir. Çar Nikola ve Rus Hükümeti bu meselede Bâbîâli'nin görüşüne muvafakat ederlerse Adalar meselesi had olan mahiyetini izale ederek hemen yarı yarıya halledilmiş sayılacaktır. Diyebiliriz ki Talât Bey bu gün Adaların mukadderatını Çar'ın kararına tevdi ediyor. Türkiye-Yunanistan arasında zuhuru melhuz olan harp tehlikesi hakkında dahi aynı görüşü serdedebiliriz.

Heyet-i Osmaniye mesâil-i mebhuse hakkında Çar tarafından matluba muvafık bir hüsn-ı kabule nail olursa bu hal tabii Türkiye-Rusya münasebatının yeni bir devreye dahil olduğuna bir delil gibi telakki edilecektir. Tabi yeni bir devreye duhul-ı kaziyesi fedakarlık ihtiyar etmeksizin husulpezir olamaz. Şimdi Osmanlı Hükümeti Türkiye'de Rusya'nın iktisâdi menfaatlerini muhafazaya hazırdır. Bundan maada Bitlis isyanının sergerdelerinden elyevm Rus konsoloshanesindeki Molla Selim meselesinin dahi halli için Talat Bey'ce teklif edilmesi ihtimaldir"<sup>44</sup>.

Savaş öncesine rastlayan aylarda Osmanlı Devletiyle Rusya arasında sportif ve kültürel temaslar sürmekte, Fenerbahçe futbol takımı 1914 Haziran'ında Karadeniz kıyılarındaki Rus şehirlerinde maçlar yapmaktaydı<sup>45</sup>. Yine Orenburg'da çıkan *Vakit Gazetesi* Orenburg şehri muallimlerinden Bağ ve Bestan hanımların talebelerinden bazılarıyla İstanbul'a hareket ettiklerini yazmıştı<sup>46</sup>. 1914 Temmuz'unda Kırım Bahçesaray'da çıkmakta olan *Tercüman Gazetesi*'nin kurucu ve yazarı İsmail Gasprinski de İstanbul'a gelmişti. Kendisiyle 9 Temmuz'da yapılan bir mülâkâta Türkiye'nin toptan, tüfekten, baruttan ve intikam almaya kalkışmaktan ziyade tarımı geliştirmeye, ekonomik girişimlere, eğitimi yaymaya, ulaşım araçlarını

<sup>44</sup> *İkdâm*, 13 Mayıs 1914, 6187.

<sup>45</sup> Fenerbahçe ilk maçında Şeki kulübüne yenilmiş, ancak bu kulüp hariçten futbolcu oynattığından para cezasına çarptırılmıştı. İkinci maçında Odesa şampiyonu Sporting'i 1-0 mağlub etmişti. Fenerbahçe'nin bu maçtaki kadrosu şöyleydi: Arslanyan-Galip, Arif-Boris, Hüsnü, Süreyya-Miço, Nüzhet, Hüseyin, Sait, Hikmet. bkz. *Tanin*, 22 Haziran 1914, 1975.

<sup>46</sup> *İkdâm*, 25 Haziran 1914, 6230.

tamamlamaya ve zengin olmaya ihtiyacı olduğunu ifade etmişti<sup>47</sup>. İsmail Gasprinski gümrük tarifelerinin elverişsizliği yüzünden Türkiye’de sanayii ileriye götürebilmeyi çok güç gördüğünden, kısa vadede tarımsal üretimi arttırmayı öğütlemişti. Hattâ Rusya’da bile ancak son zamanlarda fabrikaların açılabilmesini, gümrük tarifelerinin Türkiye’yle kıyaslanamayacak uygunluğuna rağmen sanayinin pek ileri gidemediğini belirtmişti. Özellikle eğitimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması üzerinde durmuş, bu konuda Rusya’daki ilköğretimi model olarak göstermişti.

Aynı günlerde İstanbul’dan Bahçesaray’a giden bir müzisyenler topluluğu burada Türkçe bir konser vermişlerdi. İstanbul kemancılarından Haçik ve Udi Manuk Efendilerle, hanende Elizabet Hanımdan oluşan grubun şehir idaresinin büyük salonunda vermiş olduğu konser çok beğenilmişti. Konser geliri Bahçesaray Cemiyet-i Hayriyesi’ne bırakılmış, Haçik Efendi’den ikinci bir konser için ricada bulunulmuştu<sup>48</sup>.

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na sürüklenmek üzere olduğu günlerde Rus basınında Türkiye, Almanya ve Avusturya taraftarı olmak, onların emellerine göre hareket etmekle suçlanmaktaydı. Bunlardan *Novoye Vremya* Gazetesi Türkiye’yi haricin emrine tabi bir hidviyet gibi farz ile “Türklerin hasmane ve tarafgirane vaziyeti Rusya’nın birkaç ordusunu hudutlarda boş yere işgal ve bunları Avusturyalı’larla harbe girişmek saadetinden mahrum ediyor” dedikten sonra Türkiye’nin meslek, maksat ve vaziyetini açıktan açığa beyana mecbur edilmesini veya Türklere gayet acı ve unutulmaz bir ders daha verilmesini yazmıştı<sup>49</sup>. *Ruski İslava* Gazetesi ise İran’la hemhudut vilâyet ahalisini Ruslar aleyhine tahrik için propaganda yapıldığından bahsederek müttefik donanmasının Suriye havalisindeki limanları işgal etmesini önermişti.

Diğer taraftan Osmanlı Devletiyle İtilâf Devletleri arasındaki ilişkilerin her geçen gün gerginleşmesi karşısında Osmanlı Devletinin Kefe şehbenderliği görevini de yürütmekte olan Fransa viskonsolosu Mösyö Portre bu görevinden istifa etmişti.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti’yle Rusya arasında bir ittifak oluşturma çabaları Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı günlerde de sürmüştü. Enver Paşa’nın İstanbul’daki Rus askeri ataşesi General Leontyev’le yaptığı görüşmeler ve Rusya’ya ittifak önerisinde bulunması gerek Leontyev, gerekse büyükelçi M. De Giers tarafından ciddiyetle karşılanmıştı. Ancak S.

<sup>47</sup> *İkdâm*, 10 Temmuz 1914, 6245.

<sup>48</sup> *İkdâm*, 15 Temmuz 1914, 6250.

<sup>49</sup> *İkdâm*, 6 Ekim 1914, 6331.

Sazonov'un bu konudaki tavrı olumsuz olmuştu<sup>50</sup>. Bu tavır Rusya'nın İstanbul ve Boğazları ele geçirme arzusu veya Enver Paşa'nın samimi bulunmamasından mı kaynaklanmıştı? Yoksa diğer güçlü devletlerin her iki devlete böyle birer rol biçmiş olmalarının bir sonucu muydu? Herhalde bu soruların cevapları henüz tam olarak verilebilmiş değildir.

### SONUÇ

Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında Birinci Dünya Savaşı'na geldiğinde iki devlet arasındaki ilişkilerin geçmişinde rastlanmayan kırk yıla yaklaşan bir barış dönemi yaşanmaktaydı. Osmanlı Devleti genel bir savaşa doğru gidilirken Balkan Savaşı'ndaki olumsuz rolüne rağmen, Rusya'nın gücünü kabul ettiğinden onunla bir ittifak yapmak da dahil olmak üzere ilişkilerini geliştirmek istemekteydi. Rusya'nın da buna kayıtsız kalmamasıyla taraflar yarı resmi mahiyette dostluk cemiyetleri kurmuşlar, yine Osmanlı Devleti çok önemli bir politikacısını Rus Çarı II. Nikola'nın ziyaretine göndermişti. Ancak iki devlet bu ortak eğilimlerine rağmen değil ittifak etmek, birbirlerine zarar vermeyecek bir işbirliğini dahi gerçekleştirememişlerdi. Oysa taraflar iki ülke işbirliğinin kendilerine sayısız yararlar sağlayacağını bilincinde görünmüşlerdi. İki devletin bir kez daha karşı karşıya gelerek savaşmalarının şüphesiz bir çok sebepleri vardır.

Kanımızca bunda en büyük rolü Avrupa'nın güçlü devletlerinin öteden beri izleyegeldikleri iki devleti karşı karşıya getirme stratejileri oynamış, tarafların birbirlerine olan güvensizlikleri ve kökleşmiş önyargıları da buna katkıda bulunmuştur. Bizim bu makalemiz elbette bu sebeplerin tamamını ortaya koymaktan uzaktır. Bu konuda daha ayrıntılı ve doyurucu sonuçlara ulaşabilmek, özellikle iki ülke tarihçilerinin önyargılardan uzak bir şekilde yapacakları yeni çalışmalarla mümkün olabilecektir. Unutmamak gerekir ki gerçek, tüm tarafların lehinedir.

<sup>50</sup> Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. III, ks.1, Ankara 1983<sup>2</sup>, s. 133 vd.; Akdes Nimet Kurat, *aynı eser*, s. 230.